

Polskie Towarzystwo Numizmatyczne
Oddział w Gdańsku

Gdańskie Zeszyty

Numizmatyczne

ZESZYT DODATKOWY

Maj – czerwiec 2007

GDAŃSKIE ZESZYTY NUMIZMATYCZNE
Pismo ukazuje się od 1988 roku

Redaguje :
Aleksander M. Kuźmin

Zdjęcia :
Uczestnicy dyskusji

Wydawca :
Polskie Towarzystwo Numizmatyczne
Oddział w Gdańsku

Adres wydawcy
i

Adres redakcji :
81 - 601 Gdynia ul. Apollina 38
tel (0 58) 621 43 67
tel. kom. 606 710 835
e-mail alemka@poczta.onet.pl

Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne są rozprowadzane wewnątrz Towarzystwa przez Oddział w Gdańsku. Redakcja nie odpowiada za treść zamieszczanych reklam i ogłoszeń. Za treść artykułów odpowiedzialni są autorzy.

Przedstawiamy Państwu pokłosie dyskusji na temat monety zastępczej Wolnego Miasta Gdańska z 1920 roku o nominale 10 fenigów tzw. „mała 10”.

Dyskusja, którą przedstawiamy toczyła się na cafe w portalu internetowym Allegro i trwała jakiś czas. Poniżej przytaczamy tylko niektóre fragmenty tej dyskusji celem wprowadzenia w temat a tematem jest określenie i sklasyfikowanie odmian tej monety. Nim jednak przejdziemy do cytowania głosów w dyskusji przytoczmy fragmenty książki „Pieniądz Gdański 1814 – 1939” M. Gumowskiego i M. Pełczara:

...Magistrat miasta Gdańska wydał dwie odmiany monet, które są w tej dziedzinie najciekawszym zjawiskiem tych czasów. Były to monety metalowe, które zostały wybite jako dziesięciofenigówki w dwu odmianach:

34) 10 fenigów, cynk, okrągła, średnica 22 mm; na przedniej stronie herb miasta w owalnej tarczy, napis w otoku „Stadt Danzig — 1920 — ”. Na odwrocie oznaczenie wartości: „10” Waga 2,23 g.

35) jak poprzednia, lecz cyfra „10” w obramowaniu. Waga 1,94 g.

Były to gierwaze, najwcześniejsze powojenne urzędowe monety miasta Gdańska... Rada Miejska Gdańska postanowiła załatwić całą sprawę na miejscu i uchwaliła wybitcie własnego biomu miejskiego, ale jedynie sztuk dziesięciofenigowych.

Nowe monety (nr 34 i nr 35) zaprojektował Ernest Petersen, profesor Politechniki Gdańskiej, modelował je zaś Jerzy Bocker, gdański rzeźbiarz. Stemple zostały wykonane przez firmę jubilerską „M. Stumpf u. Sohn” w Gdańsku; wykonawcą stempli był gawler Ryszard Anders. Wybitcia zaś tych monet podjęła się gdańska fabryka broni, i to początkowo w wysokości 500000, potem 1000000 sztuk. Pracę zaczęto 14 czerwca 1920 r. walcowaniem blachy cynkowej, potem pocięciem jej na krążki, a skończono tłoczeniem monety. Użyto do tego trzech automatycznych maszyn, produkując dziennie ponad 18000 sztuk monet. Produkcję ukończono 12 października 1920 r., dostarczając Magistratowi 124000 sztuk odmiany pierwszej (nr 34) oraz 876 000 sztuk odmiany drugiej (nr 35).

Koszty bitcia były jednak dość duże. Prof. Ernest Petersen za projekty otrzymał 2 000 marek, rzeźbiarz Jerzy Bocker za cztery modele 300 marek, firma Stumpf za 23 stemple otrzymała 4175 marek, fabryka za odbicie i za reżię stempli 80 000 marek, koszty zaś nadzoru bitcia monety wyniosły 1168 marek. Razem koszty emisji wynosiły 87643 marki, czyli każda sztuka dziesięciofenigowa kosztowała miasto prawie 9 fenigów.

Z fabryki broni, która do bitcia monet nie była przystosowana, wycofano 86 stempli, z czego 39 par zniszczono, a 4 pary postanowiono zachować na pamiątkę w zbiorach miejskich. Ta duża ilość potrzebnych tu stempli była powodem, że jeden z numizmatyków niemieckich naliczył w tych dziesięciofenigówkach aż 42 odmiany. Są one tak minimalne, że z opisywania ich wolimy zrezygnować, ograniczając się tylko do dwóch zasadniczych typów (nr 34 i nr 35).

W. F u c k, *Katalog des offiziellen Hartmünzlexes 1913—1921*: b. m., b. r.

A oto głosy w dyskusji:

..... *Taka mała niepozorna, szara przeważnie zachowana w słabych stanach, a jednak piękna, mająca w sobie to COŚ. Dla przypomnienia – to co podają katalogi, moneta jest monetą zastępczą Wolnego Miasta Gdańska, bita w cynku, nakład 876000szt., waga ~1,9g, śred.=21,5mm, rant gładki. Z dyskusji jasno wynika że monetę bito różnymi stemplami, choćby różnice w wyglądzie aniolka, czy wieńca nad nominalem, czy nawet ilości perełek. Właśnie ta różnorodność odmian, powoduje że moneta stała się bardzo ciekawym i wdzięcznym obiektem badawczym. Niewątpliwie dodaje jej to uroku i śmiało mogę rzucić tezę że moneta ta ma „dużę”, posunę się dalej i porównam ją do monet starszych, gdzie też różnorodność odmian powoduje że kolekcjonowanie takich monet staje się pasją, przynosi wyprawę w nieznanie. Niestety to jedna z ostatnich monet bardziej nam współczesnych, gdzie możemy „popłynąć” w temacie, późniejszy reżim technologiczny stosowany przy produkcji monet, praktycznie wyeliminował nam tą możliwość. ...”*

... *... wariant 10-fenigówki Wolnego Miasta Gdańska z 1920 roku (tzw. „mała cyfra” wybita stemplami wykonanymi w firmie jubilerskiej Stumpf & Sohn. Jak wynika z zachowanymi dokumentów firmie tej zapłacono za 23 wykonane stemple (11 i 12 pary) ale do bezpośredniej i to dość krótkiej produkcji trafiło wg moich spostrzeżeń 4 może 5 par.*

Charakterystyczną cechą odmiany *Stumpf & Sohn* jest ciągła obwódka na stronie z nominałem okalająca praktycznie zlewające się ze sobą perełki przy obrzeżu monety. Strona odwrotna jest także zdecydowanie imna od popularnych wariantów „bez obwódki” pochodzących z Fabryki Broni w Gdańsku – wyglądem zbliżona do stempli użytych do wybicia równie rzadkich 10-fenigówek „duża cyfra”

„...Radzę traktować klasyfikację *Funcka* z najdalej posuniętą nieufnością! Jest, moim zdaniem, bardzo wątpliwe, aby liczba istniejących odmian rzeczywiście przekraczała 40. *Funck* opierał się na danych o liczbie WYKONANYCH stempli i chyba błędnie założył, że wszystkie one zostały UŻYTE. Prawie każdy interesujący się techniką menniczą wie, że jedną parą poprawnie wykonanych stempli można wybić dużo więcej, niż 20 tysięcy monet cynkowych tej średnicy i tej głębokości reliefu. Nie ulega wątpliwości, że dużą część wykonanych stempli nie została użyta. Szczególnie dotyczy to stempli autorstwa firmy jubilerskiej *Stumpf und Sohn*. Firmie tej zapłacono za 23 stemple (11 i 1/2 par) a do produkcji trafiły może 2 lub 3 pary. W zbiorze mojej firmy występują zaledwie dwa stemple awersu i jeden rewersu. Zbiór zapewne nie jest kompletny, ale na pewno stempli autorstwa „*Stumpf u. S.*” nie użyto tyle, ile ich wykonano, zważywszy rzadkość ich występowania. Podobnie należy przyjąć, że nie wszystkie stemple wykonane w Fabryce Broni zostały użyte.

Funck opierał się na pomiarach szerokości i wysokości poszczególnych elementów rysunku. Jest to metoda bardzo niepewna. Każda niedokładność tworzy nową „odmianę”. I tak *Funck* na siłę dociągnął liczbę odmian do z góry założonej (na podstawie dokumentów) liczby, a potem nawet nieco ją przekroczył...”

Przytoczone tu głosy są zaledwie małą cząsteczką głosów i osób biorących udział w dyskusji.

Do osób szczególnie wyróżniających się w dyskusji należeli (w kolejności alfabetycznej):

Paweł Bohdanowicz

Artur Jezioro

Paweł Pawłowski

Zenon Wędzicki

Redakcja Gdańskich Zeszytów Numizmatycznych szczególnie serdecznie dziękuje Panu **Pawłowi Pawłowskiemu** za zainicjowanie dyskusji, a Panu **Arturowi Jezioro** za podsumowanie i zredagowanie

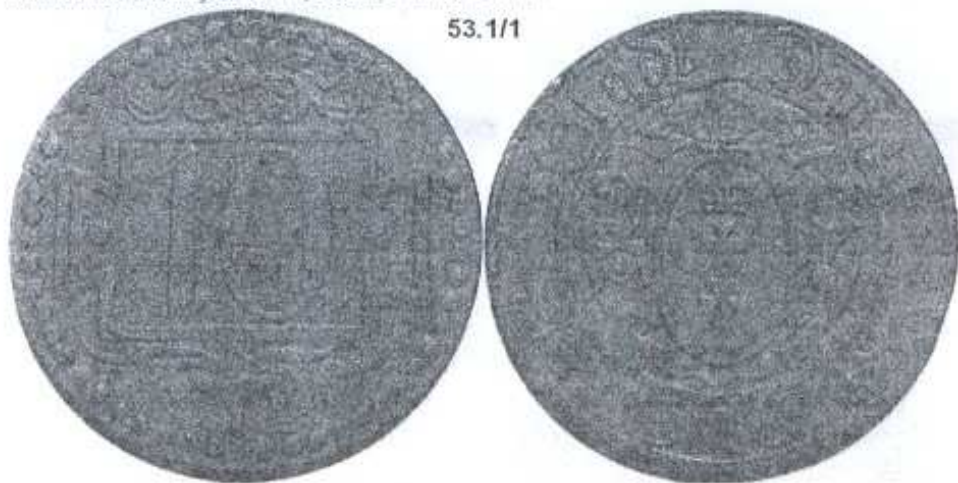
REDAKCJA GZN

W oznaczeniu numeracji jako podstawowy wyróżnik przyjęto ilość perełek w otoku na stronie nominalowej i tak pierwsza część numeracji odnosi się do strony z nominałem. Np. weźmy odmianę oznaczoną numerem 55.3/7. 55 to liczba perełek, 3 to kolejna odmiana stempla rewersu (i tylko rewersu). Po ukośniku jest numer strony herbowej, czyli 7 w tym wypadku. Wprowadzenie rozróżnienia oznaczeń rewersu i awersu pozwala zobaczyć, jak łączą się ze sobą dane odmiany stempla.

ODMIANA 53.1/1

Jak do tej pory znana tylko jedna odmiana z tą ilością perełek (jeszcze nie udało się odnaleźć z 52 i mniejszą ilością perełek), cechą charakterystyczną jest stempel strony herbowej taki sam jak na monetach oznaczonych 56.4/1, 56.5/1, 57.5/1, 59.1/1.

53.1/1

ODMIANA 54.1/2

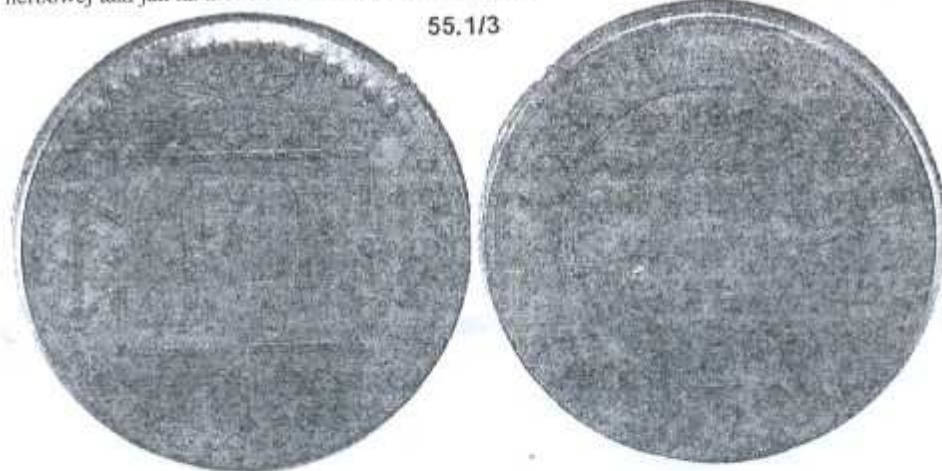
Również jak do tej pory znana jedna odmiana, cechą charakterystyczną - stemple strony herbowej jak na monetach 57.4/2, 58.1/2 i 58.2/2.

54.1/2

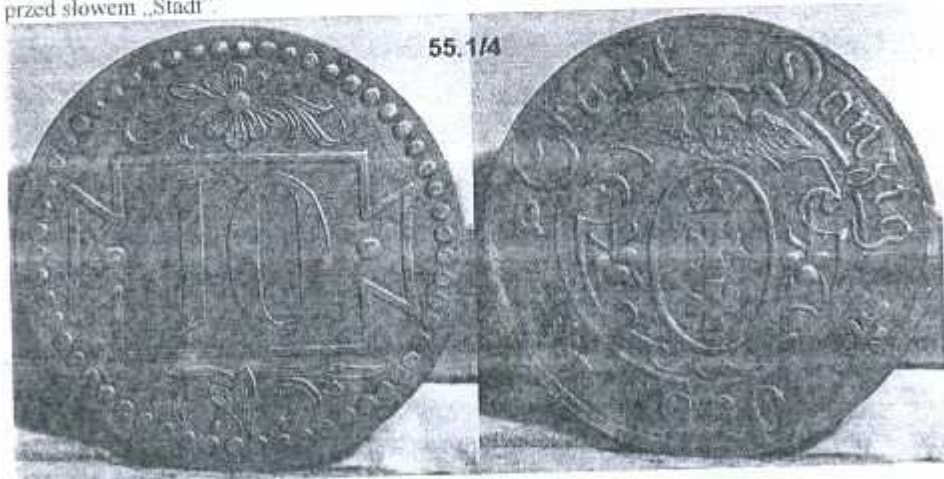

ODMIANA 55.1/3

Pierwsza z odmian monety 55-perelkowej mających tę samą stronę nominalową. Stempel strony herbowej taki jak na monetach 56.10/3, 56.11/3 i 57.2/3.

55.1/3**ODMIANA 55.1/4**

Druga odmiana 55-perelkowa mająca ten sam stempel rewersu. Strona herbowa ma inny ozdobnik przed słowem „Stadt”.

55.1/4**ODMIANA 55.1/5**

Taki sam stempel strony z nominałem jak w dwóch poprzednich odmianach; strona herbowa - inny aniołek (znana też z monety 56.13/5).

55.1/5

ODMIANA 55.2/6

Inny stempel strony z nominałem, najbardziej widac różnice w ornamencie kwiatowym nad nominałem; inny też stempel strony herbowej (taki sam w odmianie 56.2/6); cecha charakterystyczna - inne skrzydelka aniołka.

55.2/6

ODMIANA 55.3/7

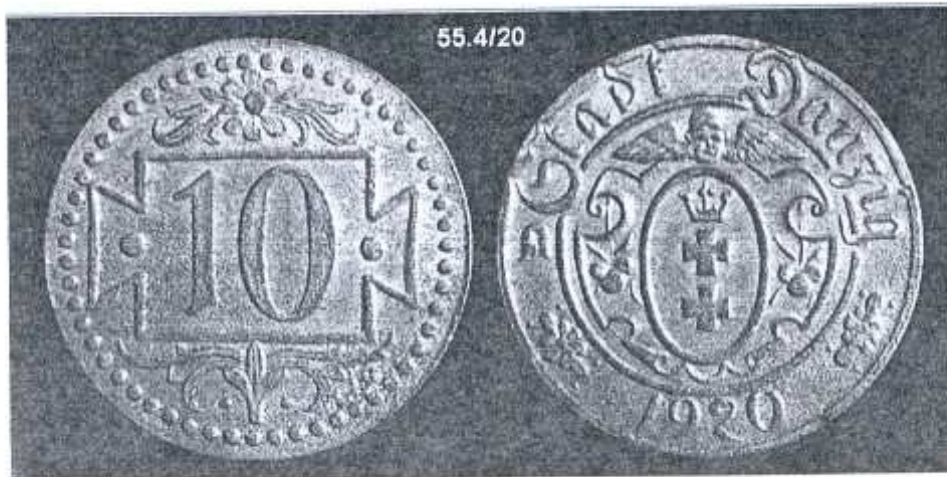
Inny stempel strony z nominałem; na stronie herbowej aniołek taki sam jak na monecie 55.1/4, jednakże inna korona w herbie.

ODMIANA 55.4/19

Zarówno awers, jak i rewers odmienne niż w poprzednich odmianach. Korpulentny aniołek w „czapeczce”

ODMIANA 55.4/20

Rwers taki sam jak w poprzedniej odmianie, lecz inna strona herbowa (znana też z odmiany 58.3/20).

ODMIANA 55.5/21

Kolejna odmiana 55-perelkowa, nowy awers i rewers: Aniołek z dość dużą głową, lecz „średnio odżywiony” ;)

ODMIANA 55.6/13

Na rewersie perelki niemal łączą się ze sobą, tworząc coś w rodzaju łańcuszka. Strona herbowa taka sama, jak na monetach 57.1/13 i 61.1/13

55.6/13

ODMIANA 55.6/16

Strona z nominałem znana z poprzedniej odmiany. Awers taki jak w monecie 60.1/16.

55.6/16

ODMIANA 56.1/8

Z cechą charakterystyczną braku kropek wokół rozet na stronie herbowej - podobnie jak na egzemplarzach 56.2/8, 56.12/8 i 58.2/8.

56.1/8

ODMIANA 56.2/6

Kolejna odmiana; tym razem aniołek z najmniejszą główką, hełm nachodzi mu na oczy (jak w odmianie 55.2/6).

56.2/6

ODMIANA 56.2/8

Strona z nominałem taka sama jak w poprzednim wariantcie; brak kropek przy ozdobnikach po stronie herbowej, tak jak w 56.1/8, 56.12/8 i 58.2/8.

56.2/8

ODMIANA 56.2/22

Rewers identyczny jak w dwóch poprzednich odmianach. Awers bez kropek, ale różni się bardziej rozwartą kotoną i węższym ozdobnikiem przed „Stadt”.

56.2/22

ODMIANA 56.3/9

Też brak kropek jak w 56.2/8 i 56.2/22 na stronie herbowej, ale też zupełnie inny ozdobnik przed słowem „Stadt”.

56.3/9

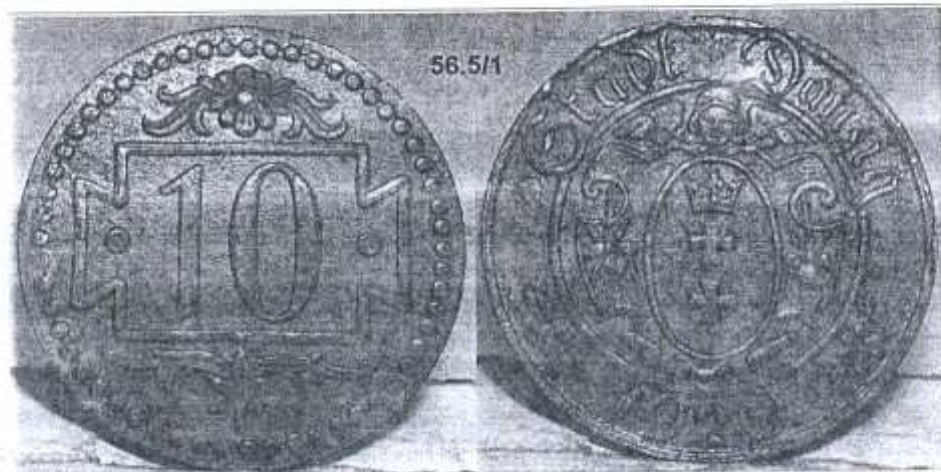
ODMIANA 56.4/1

Strona herbowa jak na monetach nr 53.1/1, 56.5/1, 57.5/1 i 59.1/1 z cechą charakterystyczną - „odchudzony” aniołek.

56.4/1

ODMIANA 56.5/1

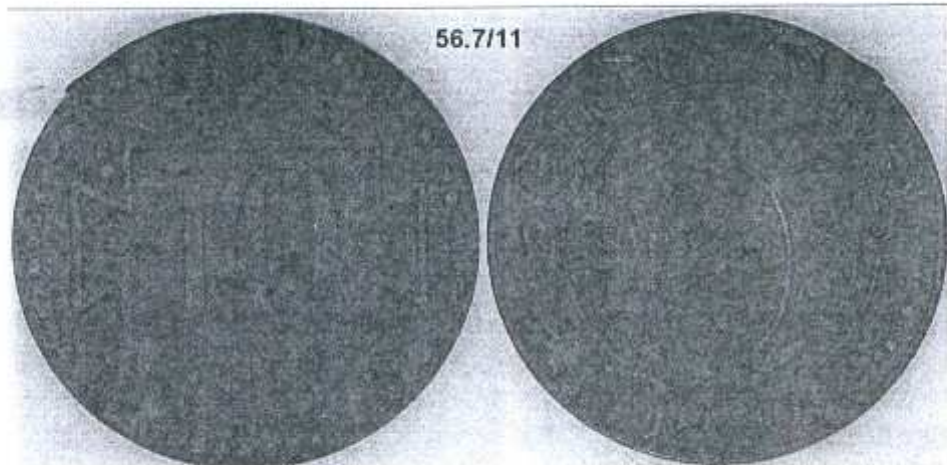
Strona herbowa - jak w poprzednim egzemplarzu; inna strona z nominałem, z cechą charakterystyczną - ramka wokół cyfry 10 po bokach jest prosta, a nie wygięta łukowato jak w 56.4/1.

ODMIANA 56.6/10

Kolejny wariant z 56 perełkami, strona herbowa taka sama jak w odmianie 56.8/10 - „aniołek dobrze odzywiony”.

ODMIANA 56.7/11

Kolejny wariant z 56 perełkami; tym razem po stronie herbowej aniołek z małą główką.

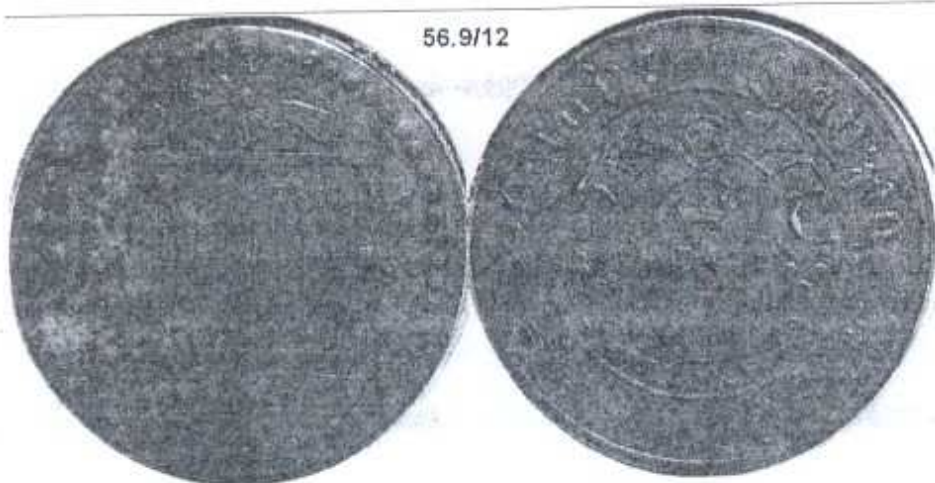
ODMIANA 56.8/10

Kolejny wariant; strona herbowa jak w odmianie 56.6/10.

ODMIANA 56.9/12

Następna odmiana, tym razem inty aniołek i jakby lekko uśmiechnięty. Taka sama strona herbowa w 57.2/12.

56.9/12

ODMIANA 56.10/3

Inna strona z nominałem, strona herbowa taka jak w 55.1/3, 56.11/3 i 57.2/3.

56.10/3

ODMIANA 56.11/3

Strona z nominałem nieco odmienna niż w pozostałych odmianach. Awers taki jak w 55.1/3, 56.10/3 i 57.2/3.

56.11/3

ODMIANA 56.12/8

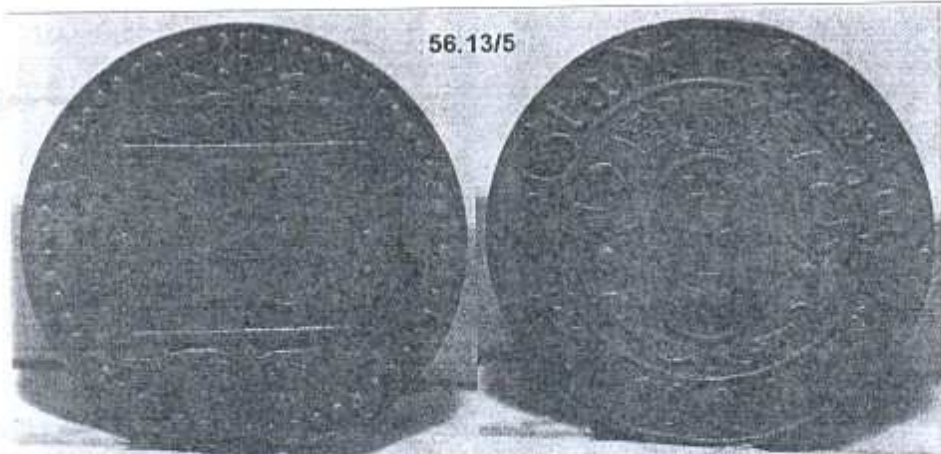
Kolejna odmiana 56-perelkowa. Awers bez kropek przy ornamentach roślinnych, znany z monet 56.1/8, 56.2/8 i 58.2/8.

56.12/8

ODMIANA 56.13/5

Trzynasta odmiana 56-perelkowego rewersu. Strona herbowa jak w odmianie 55.1/5.

ODMIANA 57.1/13

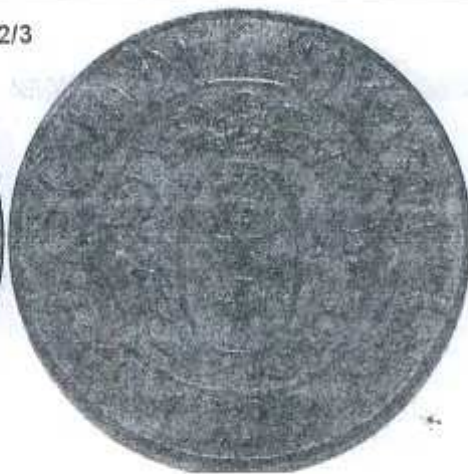
Pierwsza z odmian z 57 pereikami, na stronie herbowej aniołek z dużą główką, która az nie mieści się między ramkami – stąd górna część hełmu spłaszczona (taka sama strona herbowa na monetach 55.6/13 i 61.1/13).

ODMIANA 57.2/3

Z najbardziej rzucającą się w oczy cechą – braku kropek przy dolnym ornamente roślinnym na stronie z nominałem. Strona herbowa jak w 55.1/3, 56.10/3 i 56.11/3.

57.2/3

ODMIANA 57.2/12

Strona nominałowa bez kropek, jak w poprzedniej odmianie, lecz inna strona herbowa (taka sama jak na monecie 56.9/12).

57.2/12

ODMIANA 57.3/14

Tym razem aniołek z bardzo małą i wygiętą czapeczka.

57.3/14

ODMIANA 57.3/15

Strona z nominałem taka jak w poprzedniej odmianie. Strona herbowa różni się kształtem ozdobnika przed „Stadt”.

57.3/15

ODMIANA 57.4/2

Strona herbowa taka sama jak na monetach nr 54.1/2, 58.1/2 i 58.2/2.

57.4/2

ODMIANA 57.5/1

Odmiana inna od pozostałych 57, przy czym awers jest taki sam jak w odmianach 53.1/1, 56.4/1, 56.5/1 i 59.1/1.

57.5/1

ODMIANA 57.6/5

Nowa odmiana rewersu, natomiast strona herbowa znana z monet 55.1/5 i 56.13/5

ODMIANA 57.7/24

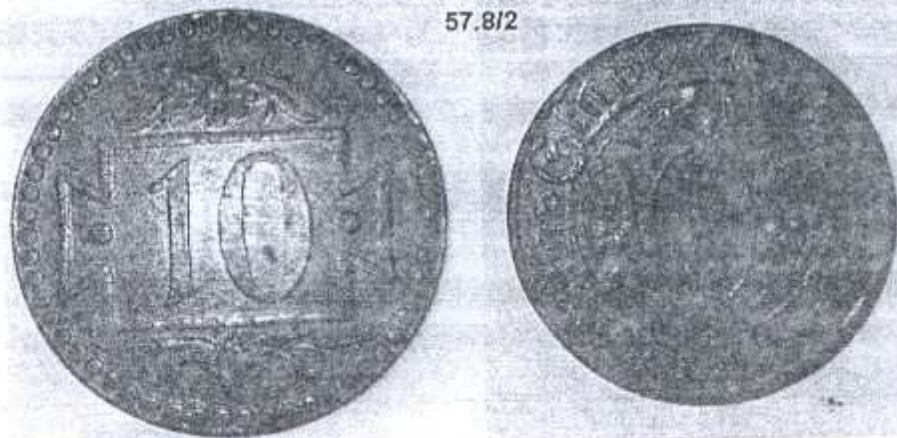
Kolejna odmiana strony z nominałem

ODMIANA 57.8/2

Strona herbowa taka jak na monetach 54.1/2, 57.4/2, 58.1/2 i 58.2/2

57.8/2

ODMIANA 57.9/25

Ost. odmiana z 57 perełkami, najbardziej podobna jest do 57.7/24, ale zarówno awers, jak rewers różni się detalami (np. ozdóbki przed "Stadt").

57.9/25

ODMIANA 58.1/2

Pierwsza z odmian z 58 perełkami; strona herbowa jak w 54.1/2 i 57.4/2, 58.2/2.

58.1/2

ODMIANA 58.2/2

Strona z nominałem taka jak w 58.2/8, a strona herbowa znana z odmian 54.1/2, 57.4/2 i 58.1/2.

58.2/2

ODMIANA 58.2/8

Z cechą charakterystyczną - brakiem kropek na stronie herbowej wokół "rozetek", jak w 56.1/8, 56.12/8 i 56.2/8.

58.2/8

ODMIANA 58.3/20

Kolejna strona nominalowa, natomiast strona herbowa jest taka jak w monecie 55.4/20.

58.3/20

ODMIANA 59.1/1

Jak do tej pory znany jeden wariant - strona herbowa identyczna na monetach nr 53.1/1, 56.4/1, 56.5/1 i 57.5/1

ODMIANA 60.1/16

Jak do tej pory znany jeden wariant stempla z 60 perłkami. Strona herbowa znana z odmiany 55.6/16.

ODMIANA 61.1/13

Jak do tej pory jest to największa znana liczba perełek wśród odmian z fabryki broni. Być może istnieją monety z większą? Awers jak w 55.6/13 i 57.1/13.

61.1/13

ODMIANA 65.1/17

Czas na monety wybite stemplami firmy jubilerskiej Stumpf & Sohn – na fotce wariant z 65 perełkami. Z tego stempla pochodzi również próba w miedzi.

S&S 65.1/17

ODMIANA 67.1/17

Odmiana wybita stemplami firmy jubilerskiej Stumpf & Sohn - wariant z 67 perełkami.

S&S 67.1/17

ODMIANA 67.2/23

Dla zobrazowania pełnego zróżnicowania stempli warto zaprezentować również odbitkę w srebrze, wybitą w ilości 27 sztuk. Różnice w porównaniu do cynkowej odmiany 67-perłkowej wynikają z grawerskiego „podrasowania” stempli.

S&S 67.2/23

ODMIANA 68.1/17

Odmiana wybita stemplami firmy jubilerskiej Stumpf & Sohn - wariant z 68 perłkami.

S&S 68.1/17

ODMIANA 69.1/18

Odmiana wybita stemplami firmy jubilerskiej Stumpf & Sohn - wariant z 69 perełkami. Nieco inny awers niż w pozostałych odmianach Stumpf & Sohn – aniołek ma lekko przekrzywioną głowę.

Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne

Kwartalnik

Oddziału Gdańskiego

Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego
(rok założenia 1988)

Adres redakcji:

Ul. Apollina 38; 81-601 GDYNIA

Tel. (0 58) 6214367; 0 606 710 835

Bogumil Filippek, Zbigniew Otremba, *Medale Gdyni*, Gdynia 2007, ss. 590.

Ukazał się katalog medali gdynskich, autorstwa Bogumila Filipka, członka naszego Towarzystwa, jednego z najbardziej aktywnych w dziedzinie wystawiennictwa kolekcjonera gdynskiego. Pozycja bezcenna dla kolekcjonerów medali, muzeów, historyków sztuki, a także dla miłośników naszego pięknego miasta Gdyni. Pozycja, nie waham się użyć takiego określenia, jest wydarzeniem roku przynajmniej dla naszego środowiska. Katalog zawiera dokładne opisy i fotografie wszystkich przeszło 1100 medali gdynskich. Katalog poprzedzony przedmową znakomitego i cenionego kolekcjonera, Członka Honorowego naszego Towarzystwa Miłosza Frackowiaka.

We wstępie podane są kryteria, według których dany medal zalicza się i kwalifikuje jako medal gdynski

Autorzy zadbali o przejrzystość katalogu stosując podział medali na 13 zasadniczych grup:

Port i żegluga

Instytucje miejskie

Stocznie gdynskie

Szkolnictwo morskie

Rybolówstwo morskie

„Pod żaglami Zawszy”

Kultura

Szkoły

Kościół

Medycyna i ratownictwo

Sport i turystyka

Marynarka Wojenna

Varia.

Przy niektórych medalach autorzy oprócz szczegółowych opisów zamieścili bardzo interesujące glosy w znakomity sposób zwiększając atrakcyjność katalogu.

Nieszczerością i naiwnością byłoby pisanie, że katalog ów nie posiada błędów i niedociągnięć, owszem są ale w znikomej ilości. Błędy te w żadnej mierze nie obniżają wartości opracowania, a przy takiej ilości medali emitowanych na przestrzeni kilkudziesięciu lat są wręcz nie do uniknięcia. Autorom należą się słowa uznania i podziwu dla ich wręcz benedyktyńskiej pracy nad zgromadzeniem tylu istotnych informacji o medalach niekiedy już pokrytych kurzem niepamięci. Dzięki temu katalogowi prace artystów medalierów a czasem nawet „artystów chałupników” dokumentujących ważne i mniej ważne wydarzenia z historii naszego „miasta z morza i marzeń” nie ulegną tak szybko zapomnieniu. I tu na myśl przychodzą strofy naszego poety Wacława Potockiego (1625 – 1696), który pisał:

„Próżna ufność w marmurze,

próżna i w zielezie,

to trwa do skonu świata,

co na papier wlezie”

W sumie jest to pozycja, bez której nie może się obejść żaden z poważnych kolekcjonerów medali, a medali gdynskich w szczególności.

Aleksander M. Kuźmin